

Andrzej Małachowski

"Dokumenty soborów powszechnych", oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, Kraków 2003 : [recenzja]

Wrocławski Przegląd Teologiczny 11/1, 236-238

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dokumenty soborów powszechnych, tom II: (869-1312) *Konstantynopol IV, Lateran I, Lateran II, Lateran III, Lateran IV, Lyon I, Lyon II, Vienne. Tekst grecki, łaciński, polski*, układ i opracowanie: ks. Arkadiusz Baron, ks. Henryk Pietras SJ, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003, ss. 680

Obecny tom zawiera dokumenty ośmiu kolejnych soborów uznanych za powszechne w Kościele łacińskim, począwszy od Soboru Konstantynopolińskiego IV (869) aż po Sobór w Vienne (1311-1312). Pierwszy z nich, Sobór Konstantynopoliński IV, należy jeszcze do pierwszego tysiąclecia i wiąże się z tak zwanymi „synodami focjańskimi”. Został zwołany przez cesarza Bazylego I i papieża Hadriana II. Powodem był zamęt na stolicy biskupiej Konstantynopola i konflikt kompetencyjny między Rzymem i Bizancjum odnośnie do jurysdykcji nad Bułgarią. Nałożył się na to problem obsadzenia patriarszej stolicy Konstantynopola. Uznanie tego soboru za powszechny jest dziełem późnego średniowiecza i dotyczy tylko Zachodu.

Od połowy X wieku rozpoczyna się w Kościele łacińskim okres zwoływania szeregu synodów, które stały się instrumentem jego reformowania. Rozpoczęło się od synodów cesarsko-papieskich (962-1055), aby poprzez synody reformy gregoriańskiej oraz tak zwane synody postne czasów Grzegorza VII doprowadzić w XII wieku do synodów generalnych. Trzy z nich prezentowane są w obecnym tomie: Sobór Laterański I w 1123 r., II w 1139 r., oraz III w 1179 r. – uznawane są od XVI wieku za powszechne.

Pierwszy Sobór Laterański postawił sobie za zadanie kontynuację reformy zapoczątkowanej przez papieża Grzegorza VII. Trzy główne tematy, jakimi miano się zająć, to: symonia, nieprzestrzeganie celibatu i problemy wynikłe z nieprzestrzegania celibatu, i związane z dziedziczeniem dóbr kościelnych oraz z inwestyturą, czyli mianowaniem duchownych (zwłaszcza biskupów i opatów, przez władców świeckich).

Drugi Sobór Laterański nic szczególnie oryginalnego nie stworzył, powtórzył jedynie kanony pochodzące z poprzedniego Soboru Laterańskiego I oraz z synodów różnych prowincji. Warto zauważyć, że po raz pierwszy na tym soborze nie tylko zakazywano konkubinatu księży, ale stwierdzono nieważność, a nie tylko naganność małżeństwa zawartego przez duchownych wyższych święceń.

Trzeci Sobór Laterański został zwołany przez papieża Aleksandra III po podpisaniu pokoju z cesarzem Fryderykiem Barbarosą, który wcześniej popierał antypapieży: Wiktora, Paschalisa III i Kaliksta III. Ustalono przede wszystkim zasady wybierania papieża, by uniknąć na przyszłość możliwości wybierania dwóch biskupów Rzymu. Odtąd papież mógł być wybrany większością dwóch trzecich głosów elektorów. Zajęto się różnymi nadużyciami w Kościele, powtórzono niektóre kanony starsze oraz dodano nowe, zwłaszcza wymierzone przeciwko albigenom i Żydom.

Zwieńczeniem dorobku okresu synodalnego jest niewątpliwie Sobór Laterański IV (1215), który w swoich 71 konstytucjach podjął sprawy niemalże wszystkich obszarów życia Kościoła. Zwołany został przez papieża Innocentego III w celu dalszego uporządkowania spraw Kościoła i jego relacji do władzy świeckiej, jak również ogłoszenia nowej

krucjaty do Ziemi Świętej. Sobór miał być „powszechny”. Dlatego z ponad dwuletnim wyprzedzeniem (19 kwietnia 1213 roku) papież zaprosił na 11 listopada 1215 roku biskupów, opatów, przeorów, mistrzów zakonnych, kapituły oraz przedstawicieli władców. Po raz pierwszy, zapraszając na sobór, papież poprosił o zasugerowanie tematów do rozważenia podczas wspólnych obrad. Na sobór przyjechało 404 biskupów (w tym prawie połowa z Italii; 10 z Burgundii; 67 z Francji i Prowansji; 21 z Cesarstwa Rzymskiego państw niemieckich; 16 z Polski i Węgier; 23 z Półwyspu Pirenejskiego; 36 z Wysp Brytyjskich), którzy w gronie 1200 jego uczestników stanowili mniejszość. Nie przyjechał żaden z biskupów greckich, obecni byli jedynie przedstawiciele Kościoła łacińskiego na Wschodzie. W ciągu trzech tygodni ustalono 71 konstytucji o charakterze dyscyplinarnym i doktrynalnym.

Następne sobory: Lyonński I w 1245 r., Lyonński II w 1274 r. oraz w Vienne w latach 1311-1312 odzwierciedlają zaostrenie sporów pomiędzy papieństwem a cesarstwem oraz palące problemy chrześcijańskiego świata, z jednej strony zagrożonego najazdami Czynghis-chana, Turków, Tatarów i konfliktami z Saracenami, z drugiej zaś strony próbującego między innymi poprzez krucjaty odzyskać utraconą Ziemię Świętą oraz doprowadzić do zjednoczenia Kościoła rozdartego od czasów schizmy z 1054 roku na Wschodni i Zachodni. Jedną z ważniejszych okoliczności zwołania Soboru Lyonńskiego był konflikt pomiędzy papieństwem a cesarzem Fryderykiem II. Pragnął on podporządkować sobie Kościół, pozostawiając papieżowi wyłącznie władzę duchową. Wobec zagrożenia papież Innocenty IV przeniósł się do Lyonu, który był wolnym miastem. Sobór skupił się z woli papieża na następujących sprawach: utracie Jerozolimy (ogłoszono nową krucjatę); sytuacji cesarstwa łacińskiego w Konstantynopolu; zagrożeniu tatarskim (postanowiono wysłać legatów do chana); postawie cesarza Fryderyka II (do ekskomuniki dołożono złożenie z godności cesarskiej) oraz na problemach moralnych Kościoła (w tym względzie uchwalono konstytucje). Nie podejmowano żadnych tematów ściśle doktrynalnych. Drugi Sobór Lyonński zwołał papież Grzegorz X celem podjęcia trzech istotnych dla ówczesnego Kościoła spraw: jedności z Kościołem greckim, wyprawy krzyżowej oraz reformy Kościoła. Jedyny sobór w czasie niewoli awiniońskiej zwołał papież Klemens V do Vienny. Skłoniły go do tego przede wszystkim dwie sprawy: spór zaistniały pomiędzy jego poprzednikiem Bonifacym VIII a królem Filipem IV Pięknym oraz sprawa templariuszy. Spór pomiędzy papieżem a królem dotyczył kwestii finansowych. Zaognił się, gdy Bonifacy VIII wystosował bullę *Unam sanctam*, w której określił, że najważniejszą na świecie jest władza papieża, a władza świecka jest od niej zależna. Posłuszeństwo papieżowi, również w sprawach świeckich, wymagane jest do zbawienia. Cesarz, w odpowiedzi na takie stanowisko papieża, nakazał go aresztować i osądzić. Jakkolwiek do tego nie doszło, problem okazał się nader poważny. Templariusze, po wycofaniu się z Ziemi Świętej, stanowili dla króla przeszkodę w powiększaniu majątku ze względu na ich ogromne posiadłości. Spowodowało to, że król nakazał ich aresztować w 1307 roku pod pretekstem postawy antychrześcijańskiej i niemoralnej. Klemens V nie zdołał oprzeć się Filipowi i przychylił się do jego żądania kasaty zakonu. W sprawie odzyskania Ziemi Świętej zaproponowano nową krucjatę, na czele której miał stanąć Filip Piękny – nigdy do niej nie doszło. Tematem obrad były również stosunki pomiędzy biskupami i parafiami z jednej strony, a nowymi zakonami żebraczymi z drugiej, potępiono poglądy franciszkanina Piotra Jana Olivi oraz sposób życia begardów i beginek.

Dokumenty soborów powszechnych prezentowane w drugim tomie w serii wydawniczej *Źródła Myśli Teologicznej* niemalże w całości zawierają teksty łacińskie, gdyż z Soboru Konstantynopolińskiego IV zachowały się tylko nieliczne fragmenty greckie. Pozostałe zaś prezentowane sobory dokumentowane były już wyłącznie w języku łacińskim. Zachowane fragmenty greckie zestawione zostały w kolumnach paralelnych dla porównania tłumaczenia zarówno tekstu greckiego, jak i łacińskiego. Do każdego z soborów podane jest zwięźle wprowadzenie historyczne, ograniczające się jedynie do zarysowania tła powstania, zwołania i przebiegu soboru, oraz krótka bibliografia wskazująca na źródła tekstu oryginalnego oraz odsyłająca do opracowań dotyczących poszczególnych zagadnień poruszanych na soborze. Bardziej szczegółowe odniesienia bibliograficzne podane są w przypisach, niejednokrotnie odsyłające do stron internetowych, które wciąż są uaktualniane. Dodany jest list papieża Jana VIII do Focjusza oraz list papieża Innocentego III zwołujący Sobór Laterański IV, który był pierwszym soborem zachodnim zwołanym z poczuciem powszechności mającego się na nim zgromadzić Kościół. Powszechność tę rozumiano odmiennie od tej, która była na soborach starożytnych. Wyrażała się ona wtedy między innymi w zapraszaniu biskupów reprezentujących wszystkie patriarchaty. W odniesieniu do Soboru Laterańskiego IV powszechność wskazuje na wszystkie stany Kościoła, pozostające pod przewodnictwem papieża, patriarchy Zachodu. Zaprasza więc on nie tylko biskupów, ale także zakonników oraz władców świeckich. Jest to pierwszy sobór szeroko podejmujący sprawę reformowania Kościoła oraz laikatu.

Wszystkie kanony i konstytucje posiadają tytuł streszczający jego treść. Większość tytułów pochodzi od poprzednich wydawców. Jednakże w licznych przypadkach redaktorzy polskiego wydania uznali za wskazane utworzenie brakujących, o czym każdorazowo powiadomiamy czytelnika, podając źródło.

W porównaniu z pierwszym tomem *Dokumentów soborów powszechnych* wydanym w 2001 r. nietrudno zauważyć o wiele szersze uwzględnienie tradycji prawa kościelnego poprzez podanie w przypisach odnośników do synodów, odbytych zwłaszcza w Gallii, Afryce, Hiszpanii oraz Italii, na których wcześniej uchwalono kanony dotyczące problemów podejmowanych przez prezentowane tu sobory. Bierze się ono między innymi z wciąż rozrastającego się dziedzictwa Kościoła, które w średniowieczu było już tak duże, iż trudne do objęcia. Przy opracowywaniu dokumentów uwzględnionych zostało wiele materiałów źródłowych, a wśród nich średniowieczne kolekcje praw takie, jak *Dekret Gracjana*, *Decretały Grzegorza IX*, *Liber sextus* Bonifacego VIII, *Clementinae*, kanony spisane przez Izydora z Sewilii oraz pseudoizydoriańskie, kolekcje Iwona z Chartres, uwzględniono także przekłady angielskie, włoskie, francuskie i niemieckie. Jednak pełne opracowanie – jak zaznaczają autorzy – wymaga jeszcze dużego wysiłku badawczego.

Można mieć nadzieję, że nawiązanie do tradycji, zwłaszcza prawnej, pomoże i ułatwi badaczom w przyszłości opracowanie poszczególnych tematów w perspektywie wieków poprzedzających dany sobór.

ks. Andrzej Małachowski